Володимир АРЄНЄВ

RARA AVIS

1

Ця історія дуже давня. Настільки давня, що жодного запису про неї не збереглося. Отож, якщо керуватися сучасними науковими поглядами на світ, правдивість її перебуває під великим сумнівом. Можна навіть стверджувати, що такого взагалі не було, що все це лише вигадки химерного оповідача. Стверджуйте. Може, і не було. Може, і краще, аби не було.

2

Імператор подорожував. Або загарбував світ — одне іншому не заважає, якщо ти дійсно могутній імператор. Але з часом і подорожі, і війна перетворюються на буденність, від якої тхне мертвою нудьгою. Скільки не махай руками, набридливі мухи-думки все одно прилітатимуть і сідатимуть тобі на величне чоло — туди, де лежить нудьга-мрець. Так починаються страти, і роздратованість, і перешіптування підлеглих за спиною. Підлеглих можна позбутися — а от як позбудешся власної спини?

— Чому ми зупинилися?

— Далі — джунглі, мій імператоре. Військо не зможе пройти крізь хащі, почнеться епідемія, ми втратимо дуже багато людей. До того ж...

— Добре, нехай будують кораблі. Але Ми воліємо посуватися суходолом. Відберіть найкращих, вирушаємо завтра на світанні.

— Слухаюся, мій імператоре, — а в очах — ти бачиш це, ти читаєш в них, наче в книзі, — одна-єдина думка: правитель збожеволів.

Ти посміхаєшся: так, збожеволів — від нудьги.

3

Десь у верховітті галасують птахи. Їх тут до біса, різних: великих і малих, сіреньких і непристойно-барвистих. Вони всюди, їхні голоси продлубали в твоїй голові сотні тисяч дірок і тепер вільно сновигають туди-сюди — лише луна розходиться під черепом.

На привалах неможливо їсти: папуги пікірують згори просто на руку і видирають з пальців хліб і фрукти. Ти наказав узяти луки й перестріляти зухвальців. Стріли скінчилися на третій день, птахи, схоже, ніколи не скінчаться.

Природа — щоб її! — непереможна й велична.

Ти наказуєш напнути шатро, забираєшся всередину і їси нашвидкоруч, поки навколо стоять із оголеними клинками вартові. Жуєш і чуєш, як падають під лезами мечів птахи.

4

На селище тубільців загін натрапив через тиждень. До того часу ти вже не раз пожалкував, що поліз у ці нетрі. Але не повертатися ж назад — там, певно, вже й немає нікого. Побудували кораблі та попливли річкою, з комфортом і без птахів. У всякому разі, без такої кількості птахів.

Отже, тубільці. Голі, босі, темношкірі. З таких виходять добрі гладіатори, коли місяців зо три подресирувати. Якби мали з собою більше людей, можна було б повиловлювати цих дикунів та взяти до

столиці. Проте мудрість — риса, необхідна кожному імператорові. Ви обмінюєтеся подарунками і шукаєте спільну мову. Не мову зброї, іншу. "Ми тобі дамо три разки намиста, ти нас проведеш на північ. Добре, чотири разки. П’ять, але це остання ціна. ...Мій імператоре, вони торгуються, наче купці зі Сходу. Як скажете, мій імператоре..."

Провідник погоджується, ви рушаєте далі. "П’ять разків намиста за такого гладіатора? Вигідний гендель".

5

— У чому справа? Чому ми зупинилися?

— Мій імператоре, провідник каже, що далі йти не можна. Треба обходити.

— Це чому?!

— Він каже...

— Що саме?

— Він каже, там живе богиня.

— Яка ще, до біса, богиня?

— Раравіс.

— То може, йдеться про рідкісного птаха? Rara avis, га?

— Мій імператоре, він не знає нашої мови настільки досконало, щоб...

— Добре, добре. Мені треба подумати.

Напинають шатро, стають на варту охоронці. Ти думаєш під те саме шарудіння мертвих пташиних тіл. Якась чапля (звідки вона тут узялася, річка ж далеченько?!) пробиває полотно шатра і падає просто перед тобою. Вихоплено меч, удар — червоно-біла відтята голова клацає дзьобом біля правої мешти, заливаючи її кров’ю.

Ти приймаєш рішення.

6

— Далеко ще?

— Мій імператоре, він каже, вже близько.

— Здається, ти нервуєш.

— Так, мій імператоре. Мабуть, ми даремно вирушили сюди втрьох. Усе-таки...

— Дурниці.

Шерхіт великого, наче зелені тарілі, листя невідомих тропічних рослин. Щось кричить дикий журавель.

— Он де.

— Де? Покажи.

— Он, на скелі. Бачите?

Так, ти бачиш. І тому мовчиш, не відповідаєш на запитання. Просто дивишся.

Неймовірна, чарівна, казкова. Пір’я, наче вирізьблене із золота; довгі тонкі ноги лелеки, здається, ладні розсипатися від першого-ліпшого подиху вітру.

Пташка стоїть до тебе спиною. Потім обертається, і ти бачиш... ти бачиш...

— Цього не може бути!

У птаха людська голова, жіноча голова... — ні, не людська, божественна. Такої краси ти ще ніколи... Ніхто в світі... Незбагненно, просто незбагненно!..

— Що з вами, мій імператоре?

— Повертаємося у табір. Негайно!

7

Коли її ловили, вона не пручалася. Лише дивилася та всміхалася. Зрозуміла, що сталося, тільки тоді, коли на її очах тубільця-провідника нещадно били ногами (він насмілився підняти руку на імператора). Заговорила, схвильовано, незрозуміло.

— Що вона каже? Спитайте.

— В кого, мій імператоре?

— Та в цього дикуна, в кого ж іще?

— Він мертвий, мій імператоре.

— Якого біса?! Я ж не наказував забивати до смерті!

— Розумієте, вони тут усі з діда-прадіда вважали цю... цю істоту богинею.

— Ну то й що?

— Гадаю, ви б теж померли, якби вашого бога посадили в дерев’яну клітку... мій імператоре...

8

Потім добиралися до своїх. А з неба, вдень і вночі, падали птахи. Вдаряли дзьобами в плечі, в голову, в руки, лягали під ноги і вмирали, вмирали, вмирали...

Ти наказав викинути з подушки усе пір’я і набити травою. З певного часу ти почав ненавидіти пір’я.

9

Вона нічого не їла. Зовсім. І за кілька днів перестала розмовляти. Певно, усвідомила, що її мови тут не розуміють. Ти підходив до клітки, сідав просто на землю, дивився. Це обличчя... Так, тубільці недарма вважали її богинею.

З тобою вона ніколи не говорила. Певно, знала, з чиєї забаганки тут знаходиться.

10

Коли дісталися кораблів, клітку відвантажили на палубу, встановили під наметом, щоденно оббризкували водою. На річці було спекотно, але птахів стало менше. Натомість з’явилися тубільці — вони атакували кораблі, плигаючи з навислих над водою гілок. Ти наказав переставити

клітку в трюм, де панувала задуха. Іншого виходу не було: дикуни могли звільнили богиню.

У трюмі вона споганіла, пір’я пом’ялося і стерлося, і тепер нагадувало не золото, а дешеві мідяки. Обличчя змарніло, на білій гладенькій шкірі з’явилися перші зморшки, та й сама шкіра стала жовтуватого відтінку, наче в хворої людини.

Так-сяк допливли до столиці. Ти встановив клітку в палацовій залі — finis koronat opus. Кожне бажання імператора має бути виконаним. Тепер ніщо не заважало — можна спробувати знайти з богинею спільну мову. Але чи хотів ти цього?.. Втім, за кілька днів перебування у палаці полонянка, здається, трохи прийшла до тями. В усякому разі, в очах її знову почали виблискувати вогники життя. Та й пір’я поступово набуло колишнього забарвлення. Дехто навіть вважав, що воно зі справжнього золота.

Ти намагався розважати богиню. Розмовляв. Пропонував найвишуканіші страви. Запрошував до палацу найвіртуозніших музик, найспритніших фокусників. Потім наказав відвезти клітку до цирку і встановити біля імператорової ложі.

Богиня незворушно дивилася, як люди та звірі вбивають одне одного. Ave imperator, morituri te salutant! — ти слухав і кивав, вона слухала і спостерігала за тобою. Лише коли на арену випхали її прихильників-шанувальників — із тих, кого вдалося спіймати та довезти до столиці живими, — вона здригнулася. І дикий зойк-спів, що долинув з-за ґрат, змусив тебе припинити бої. А потім довго ще змушував прокидатися вночі і хапати ротом повітря, в якому, здавалося, повільно плавають великі золотисті пір’їни.

Опісля ти ще раз чи двічі вивозив її у цирк, і на прогулянки, і ще кудись — уже не згадати, куди саме. Але богиня з кожним днем ставала дедалі смутнішою та хворобливішою на вигляд. Зрештою ти відмовився від живої іграшки і пообіцяв віддати її будь-кому, хто зможе зрозуміти мову полонянки, поговорить з нею і перекладе запитання, які ти їй поставиш. Клітку з богинею встановили на головній площі міста, і хоча охороняли ретельно, у птахожінки почали зникати пір’їни — спочатку з хвоста, потім із крил. Ти наказав подвоїти кількість вартових і уважно стежити за будь-якими підозрілими людьми, що з’являються біля клітки. А якщо когось "такого" помітять, негайно тягти до палацу, на допит.

Через два дні одного вхопили.

12

— Що ти за один?

— Я гончар, мій імператоре.

— Тебе помітили біля клітки. Вартові кажуть, що ти приходив до неї щодня.

— Так, мій імператоре.

— То ти визнаєш, що вискубував з птахожінки пір’я?

— Ні, мій імператоре. Я приходив до неї з іншою метою.

— З якою ж?

— Навчитися її мови.

— Ну то й як, навчився?

— Навчився, мій імператоре.

— Гаразд, ходімо. Подивимось, як добре ти вмієш розмовляти з нею.

13

— Запитай у неї, чому вона нічого не їсть з того часу, коли її впіймали.

— Вона каже, що не хоче, мій імператоре.

— Але чому вона не вмирає?

— Бо вона богиня, мій імператоре.

— То чому ж вона дозволила поневолити себе?

— Люди завжди неволять богів. І ніколи не звільняють.

— Які дурниці! Добре, а хто ж скуб із неї пір’я?

— Ніхто. Просто на ній оселилися пухоїди.

— То ж яким чином я можу допомогти їй?

— Виконати свою обіцянку.

— Про що це ти?!

— Це не я… це вона… про те, аби віддати її мені, мій імператоре.

Пауза. Ти зустрічаєшся поглядом із птахо-жінкою.

— Добре, — кажеш ти. — Dura lex, ced lex.

Гончар відкриває клітку, богиня виходить з неї. Вони йдуть вулицею, він підставив плече під її крило.

14

Через місяць тобі доповіли, що вона зникла. Хоча за твоїм наказом за хатою гончара слідкували, богиня все одно зникла.

— Ти вбив її?

— Н... ні, мій імператоре.

— Чому він так повільно відповідає?

— Ви ж наказали...

— Я не наказував бити його до півсмерті! Що ти зробив із нею, паскудо?

— Вилікував та відпустив.

— Ти відпустив її?! Не вірю! Краще кажи правду, чуєш? I memento more, паскудо!

— Я відпустив її.

— Чому?!

— Пам’ятаєте, вона казала, що люди завжди неволять богів.

— Ну то й що?

— Я подарував їй волю. Волю, розумієш...

— Він помер, мій імператоре.

— Цікаво, що він мав на увазі?..

— Якщо дозволите...

— Та кажи вже!

— Люди неволять богів. Лише ті здатні дарувати богам свободу, кому боги вже не потрібні. Він став...

— Досить! Замовкни.

Коли тіло мертвого гончара виносили, тобі здалося, що в кімнаті знову падає зі стелі золотаве пір’я. Крилата тінь промайнула у вікні. Визирнув — сіро-білий голуб, звичайнісінький голуб.

15

Ця історія дуже давня. Настільки давня, що жодного запису про неї не збереглося. Отож, якщо керуватися сучасними науковими поглядами на світ, правдивість її перебуває під великим сумнівом. Можна навіть стверджувати, що такого взагалі не було, що все це лише вигадки химерного оповідача. Стверджуйте. Може, і не було. Може, і краще, аби не було, мій імператоре...